

Piecza zastępcza a realizacja praw i dobra dziecka

Streszczenie: Artykuł dotyczy pieczy zastępczej nad dzieckiem w kontekście realizacji praw i dobra dziecka. Wychowanie w rodzinie należy do podstawowych praw dziecka, natomiast umieszczenie dziecka poza rodziną w pieczy zastępczej może posiadać jedynie subsydiarny charakter. W artykule przedstawiona zostanie istota i uwarunkowania realizacji dobra dziecka, a także podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie czy piecza zastępcza gwarantuje realizację praw i dobra dziecka.

Słowa kluczowe: piecza zastępcza, prawa dziecka, dobro dziecka, rodzina

Foster Care and the Implementation of the Rights and Goods of a Child

Abstract: The article concerns the foster care of a child in the context of the implementation of the rights and welfare of the child. Upbringing in a family is one of the basic rights of a child, while placing a child outside the family in foster care can only be of a subsidiary nature. The article will present the essence and conditions for the implementation of the child's welfare, and an attempt will be made to answer the question whether foster care guarantees the realization of the rights and welfare of the child.

Keywords: foster care, child's rights, child's welfare, family

Wstęp

Wśród celów organizowania przez organy państwowe pieczy zastępczej nad dzieckiem szczególnego znaczenia nabiera potrzeba zapewnienia wszechstronnej ochrony praw i dobra dziecka, nie tylko jako samoistnego podmiotu praw, lecz również dziecka jako integralnej części rodziny naturalnej. Opieka nad rodziną i dzieckiem, jako element polityki społecznej państwa, zmierza do podkreślenia autonomii rodziny i prymatu rodziców w wychowaniu dzieci, prawa dziecka i rodziny do pomocy i wsparcia ze strony instytucji publicznych oraz realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości. Dziecko ma prawo do opieki i wychowania

w pieczy zastępczej, ale trzeba mocno podkreślić – w pierwszej kolejności ma prawo do wychowania w swojej naturalnej rodzinie. Tym samym piecza zastępcza ma charakter wtórny w relacji do prawa dziecka do wychowania w rodzinie naturalnej. Oznacza to, że wszelkie formy zastępczej opieki nad dzieckiem posiadają pomocniczy (subsidiarny) charakter wobec naturalnej i pierwotnej pieczy rodziców biologicznych. W tym kontekście wychowanie dziecka w rodzinie jawi się jako istotny warunek realizacji praw i dobra dziecka¹.

1. Prawa dziecka prawami człowieka

Geneza rozwoju praw dziecka jest ściśle powiązana z ogólnie pojętymi prawami człowieka. Źródłem praw człowieka są naturalne potrzeby i interesy ludzi zamieszkujących określone terytorium danego kraju, pewne trwałe ogólnoludzkie wartości, pewne historyczne uwarunkowania danej cywilizacji i kultury (Balcerek 1986, 16-17). Prawa człowieka przysługują każdej istocie ludzkiej bez względu na wiek, płeć, kolor skóry, czy przynależność narodową. W tym znaczeniu przysługują one nie tylko osobom dorosłym, lecz również dzieciom. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż dziecku, jako osobie niedojrzałej w każdej dziedzinie rozwoju i niesamodzielnej w zaspokajaniu większości życiowych potrzeb, powinna przysługiwać specjalna ochrona i troska. Respektowanie praw dziecka pozwala na zagwarantowanie najmłodszemu godnego miejsca i roli w rodzinie, społeczeństwie i państwie, a także przyznaje im szczególne uprawnienia zapewniające odpowiednie warunki do życia i rozwoju (Balcerek 1986, 21-22).

Wspomniana niedojrzałość i niesamodzielność należą do podstawowych przesłanek zobowiązujących do gwarantowania praw dzieciom, tworzenia im warunków do życia i prawidłowego rozwoju oraz przygotowania do życia w społeczeństwie. Jednakże nie stanowią jedynych przesłanek, gdyż podstawowym źródłem praw dziecka jest osobowa godność każdego człowieka - „[...] przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych” (Konstytucja RP, art. 30). Godność jest to wartość „trwała, niezbywalna i zobowiązująca, przynależna z natury każdemu człowiekowi, niezależnie od tego, co czyni i jak postępuje” (Rodziński, 92). W związku z tym należy stwierdzić, że godność stanowi wartość nienaruszalną i wrodzoną, jest niezależna od uczynków, od świadomości, inteligencji itd. W tym sensie można przyjąć, że przyznanie praw dzieciom i ochrona ich interesów życiowych jest wyrazem niezgody na złe traktowanie dzieci, w sposób urągający ich ludzkiej godności.

Z godności wywodzą się dwie zasady: wolność i równość, które są podstawą wszystkich praw człowieka, w tym dziecka. Wolność oznacza to, że człowiek nie jest

¹ W artykule zostały wykorzystane opracowania autorki opublikowane w książce: A. Regulska, *Rodzina i piecza zastępcza nad dzieckiem w perspektywie zasady pomocniczości. Analiza dyskursu retoryki politycznej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2018.

własnością kogokolwiek, posiada wolną wolę, może samodzielnie podejmować decyzje i świadomie ponosić za nie odpowiedzialność (dziecko uczy się samostanowienia w procesie wychowania). Równość oznacza, że każde dziecko ma takie same prawa i ma być tak samo traktowane przez wszystkich bez jakiegokolwiek dyskryminacji.

Najważniejszym dokumentem regulującym kwestię praw dziecka jest Konwencja Praw Dziecka, która określiła dziecko jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość” (Konwencji o Prawach Dziecka, art. 1). Natomiast zgodnie z przepisami ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletniości” (art. 2.1.). W tym okresie życia każdy człowiek wymaga opieki i wychowania, zaś najważniejszą rolę w tych kwestiach pełnią rodzice. Status dziecka, ustanowiony przez Konwencję Praw Dziecka, oparty jest na następujących założeniach (Walc 1999, 88-89):

- zasada dobra dziecka;
- zasada równości wszystkich dzieci wobec prawa;
- zasada poszanowania praw i odpowiedzialności rodziców za swój rozwój i wychowanie dziecka;
- zasada pomocy udzielanej przez państwo rodzinie dla zapewnienia jej odpowiednich warunków socjalnych i zdrowotnych.

Natomiast przez prawa dziecka należy rozumieć zespół uprawnień dzieci, wynikających z obowiązujących w danym społeczeństwie praw obywatelskich, ustalających status dziecka w państwie, rodzinie i danym społeczeństwie (Balcerek, 25). Można je również ujmować jako swoisty wzorzec potrzeb dziecka, które powinny być zaspokajane przez dorosłych dla dobra małoletniego oraz w ogólnie pojętym interesie społecznym. Prawa dziecka są zatem ustawowym potwierdzeniem tych potrzeb, a więc przyjęciem przez organy państwowe zapewnienia ich realizacji. Tym samym państwo staje się gwarantem tych praw, a realizatorami - rodzice lub prawni opiekunowie (ustanowieni w ich zastępstwie).

Konwencja Praw Dziecka wskazuje na podstawowe prawa przysługujące dziecku, wśród których należy wymienić zwłaszcza prawo do równości, ochrony zdrowia psychicznego i fizycznego, prawo do nauki, godności, wyznania, wolności sumienia, swobodnego wyrażania myśli, korzystania z dziedzictwa kulturowego, czy prawo do wypoczynku (Kołakowska-Przełomiec 1993, 34). Prawa dziecka, podobnie jak prawa człowieka, podzielone zostały według określonych kategorii na:

- prawa osobiste, umożliwiające wszechstronny rozwój dziecka (prawo do życia, prawo do tożsamości, prawo do rozwoju, prawo do wychowania w rodzinie, prawo do wyrażania własnych poglądów, prawo do informacji);
- prawa polityczne lub publiczne, dzięki którym dziecko wyraża swoje poglądy i uczestniczy w życiu swojej grupy, społeczności, państwa (prawo do wyrażania własnych poglądów, prawo do uczestniczenia w stowarzyszeniach);
- prawa socjalne, które są obowiązkami państwa i dorosłych do stworzenia odpowiednich warunków do rozwoju umysłowego i fizycznego dziecka (prawo do godnych warunków

życia i odpowiedniego poziomu życia, prawo do opieki zdrowotnej, prawo do odpoczynku);

- prawa ekonomiczne, umożliwiające dziecku przygotowywanie się do niezależności materialnej od innych (najważniejszym jest prawo do nauki; ponadto ochrona prawa pracy podejmowanej w ramach obowiązku nauki lub wakacyjnego zarobku).

Można zatem stwierdzić, że prawa dziecka są katalogiem ustanowień, które nadają tej grupie społecznej szczególny status w społeczeństwie oraz określają obowiązki wobec dzieci (zarówno rodziców lub prawnych opiekunów, jak również odpowiednich instytucji państwowych). Stanowią również wzorzec potrzeb dziecka oraz wskazują, w jakim kierunku powinna rozwijać się opieka nad dzieckiem, aby miało ono zapewnione niezbędne warunki prawidłowego rozwoju, wychowania i edukacji. W tym kontekście doniosłe znaczenie posiada działalność instytucji Rzecznika Praw Dziecka w Polsce, jako niezależnego organu wyposażonego w uprawnienia o charakterze kontrolnym, ostrzegawczym i inicjującym, wspierające wysiłki zmierzające do maksymalnej ochrony praw i wolności dziecka.

2. Dobro dziecka – istota i uwarunkowania realizacji

Kategoria pojęciowa „dobro dziecka” nie jest jednoznaczna (Brejnak 1996, 109), jednakże bywa powszechnie używana (a nawet nadużywana) na gruncie nie tylko pedagogiki, lecz również jest obecna w języku prawników, psychologów, publicystów, oświatowych praktyków i ekspertów, polityków, nauczycieli, nader często stosowana przez rodziców i opiekunów dzieci, także przez tych, którzy w imieniu dziecka występują lub stoją na straży ich interesów, demaskowana przez antypedagogów (Śliwerski 1992, 98).

W artykule 3 Konwencji o prawach dziecka sformułowana została zasada, która stanowi, iż: „[...] we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka” (Kołakowska-Przełomieć 1993, 35). Oznacza to, że dziecko jest podmiotem, a nie przedmiotem wszelkich działań prawnych (Smyczyński 2012, 13-14).

W. Stojanowska zdefiniowała dobro dziecka jako „kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień; przy czym wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej, aktualnie istniejącej sytuacji dziecka, zakładając zbieżność tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym” (Stojanowska 1999, 98). Na gruncie przepisów prawa rodzinnego przyjmuje się założenie, że dobro dziecka z reguły pozostaje w harmonii z interesem rodziców, natomiast w sytuacji, kiedy dochodzi do rozbieżności między tymi wartościami, interes rodziców powinien zejść na dalszy plan, jeśli w żaden sposób nie da się go pogodzić z interesem dziecka.

Dobro dziecka wyznacza granice władzy rodzicielskiej, której głównym zadaniem jest należyte wychowywanie dzieci. Władza rodzicielska powinna być wykonywana z uwzględnieniem dobra dziecka i interesu społecznego. Sfera stosunków wewnętrznych pomiędzy rodzicami i dzieckiem nie podlega bieżącej kontroli ze strony sądu opiekuńczego, jednak kontrola taka może zostać wprowadzona orzeczeniem sądu ze względu na dobro dziecka oraz dobro społeczne. Troska o realizację dobra dziecka stanowi zatem motyw podstawowy przepisów o władzy rodzicielskiej.

H. Babiuch (2014, 13) zwraca uwagę, iż na gruncie polskiego prawa rodzinnego już w 1962 r. Sąd Najwyższy podkreślił, że wydając jakiegokolwiek decyzje w przedmiocie wychowania dziecka, sądy powinny brać pod uwagę okoliczność, że władza rodzicielska przysługuje rodzicom przede wszystkim w interesie dzieci, zwłaszcza, gdy wymaga tego ich dobro. Zasada kierowania się dobrem dziecka obowiązuje zarówno w procesie stanowienia, jak i stosowania prawa, na co zwrócił uwagę Trybunał Konstytucyjny, wskazując, że „dobro dziecka stanowi jądro wszystkich przepisów o prawach dziecka, jest instrumentem wykładni obowiązujących norm oraz dyrektywą w przypadku ich stosowania, a także stanowi kryterium oceny przy podejmowaniu decyzji w sprawach dziecka i rozstrzyganiu kolizji interesów dziecka z interesem innych osób, a zwłaszcza rodziców” (2003, K18/02).

3. Czy piecza zastępcza gwarantuje realizację praw i dobra dziecka?

W określonych okolicznościach dopuszcza się interwencję w obronie praw dziecka, nawet bez uwzględnienia zdania rodziców lub opiekunów prawnych, gdyż dziecko jest podmiotem posiadającym ograniczone możliwości ochrony swych interesów. Organom władzy publicznej przypisane zostały zadania ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją (Konstytucja RP, art. 72). Jeżeli chodzi o kwestię pieczy zastępczej nad dzieckiem należy zwrócić uwagę na fakt, że w aktualnym porządku prawnym w Polsce zerwano z wcześniejszą polityką oddzielania dziecka od dysfunkcyjnej rodziny naturalnej na rzecz profilaktycznej i terapeutycznej pomocy i wsparcia dla rodzin z problemami, co ma sprzyjać odzyskaniu pełni praw rodzicielskich i reintegracji rodziny. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2011 roku nawiązuje do postanowień Konwencji Praw Dziecka w szczególności w zakresie prawa dziecka do wychowania w rodzinie i powrotu do rodziny naturalnej, zapewnienia stabilnego środowiska wychowawczego i utrzymywania osobistych kontaktów z rodziną. Oparto się również na założeniu szczególnej afirmacji takich form organizacji pieczy zastępczej, które zbliżone są do modelu wychowania w rodzinie naturalnej oraz stwarzają dziecku warunki przywracania lub podtrzymywania więzi z rodziną. Dobro dziecka przemawia za tym, aby w sytuacji pozbawienia dziecka rodziny naturalnej miało ono zapewnione zastępcze środowisko opiekuńcze zbliżone jak najbardziej do rodzinnego.

Na podkreślenie znaczenia rodziny naturalnej dla dziecka wskazuje również założenie, że umieszczenie dziecka w jakiegokolwiek formie pieczy zastępczej może nastąpić jako *ultima ratio* – dopiero po wykorzystaniu wszelkich możliwych form wsparcia rodziny naturalnej. Gdy rodzina naturalna nie wypełnia swoich funkcji (zwłaszcza opiekuńczo-wychowawczych), bądź wypełnia je niewłaściwie, najpierw należy ją wspierać. Jeszcze bardziej zasadne jest podejmowanie działań profilaktycznych przeciwdziałających sytuacjom, gdy rodzina stanie się dysfunkcyjna. Jeżeli mimo udzielonego wsparcia wystąpi konieczność umieszczenia dziecka poza jego rodziną, należy kontynuować wspieranie rodziców naturalnych, aby dziecko mogło powrócić do nich najszybciej, jak to możliwe (Łakoma 2014, 13).

Przedstawione rozwiązania opierają się zasadzie pomocniczości państwa względem rodziny - dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do zastępczej pieczy organizowanej przez organy władz publicznych. Stanowi o tym również ustawa zasadnicza, co oznacza, że państwo gwarantuje ochronę praw dziecka, zaś instytucje rządowe i samorządowe zapewniają ochronę nieletnich przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. W myśl zasady pomocniczości państwo wspiera rodzinę lub całkowicie przejmuje obowiązki, gdy zabraknie rodziców lub nie wywiązują się oni ze swoich powinności rodzicielskich lub nie dają sobie samodzielnie rady z opieką nad dzieckiem. Jeśli podstawowe prawa dziecka nie są przestrzegane, państwo, kierując się dobrem dziecka, w imieniu prawa odbiera rodzicom prawa rodzicielskie lub je ogranicza. Tym samym przejmuje władze nad dzieckiem i odpowiedzialność za jego rozwój, opiekę i wychowanie. W realizacji tych zadań wykorzystuje instrumentaria wypracowane w ramach polityki społecznej i rodzinnej, poczynając od opiekuna prawnego kończąc na różnych formach pieczy zastępczej nad dzieckiem. Z punktu widzenia dziecka przyznane prawa stawiają go w roli podmiotu prawa, w interesie którego występują dorośli (Bińczycka 1993, 29). W sytuacjach, gdy władza rodzicielska jest nadużywana, respektowanie praw dziecka umożliwia interwencję odpowiednich organów państwa, aby zapobiec krzywdzeniu i poniżającemu traktowaniu nieletnich. Idea przyznania praw dziecku jest związana z przeciwstawieniem się uznawania dzieci za bierne obiekty oddziaływań zewnętrznych, a także stanowi wyraz niezgody na ich społeczną marginalizację.

Jak już zostało zasygnalizowane wcześniej, prawo dziecka do pieczy zastępczej nie posiada absolutnego charakteru i może zostać zastosowane tylko wówczas, gdy jest to niezbędne. Oznacza to, że środki zmierzające do odłączenia dziecka od jego rodziny należy stosować przy zaistnieniu wyjątkowych okoliczności, uzasadnionych potrzebą jak najlepszej ochrony praw i dobra dziecka. W tym jednak wypadku należy zachować właściwą proporcję pomiędzy dobrem dziecka a interesem jego rodziców, uwzględniając przy tym konieczność zabezpieczenia przede wszystkim dobra dziecka, które w zależności od istoty i wagi, może przeważać interesy rodzica (Łakoma 2014, 98-99).

Zakończenie

Ze względu na stale zwiększającą się liczbę dzieci wychowywanych poza rodziną zadanie dobrej organizacji systemu opieki zastępczej jest szczególnie wyzaniem naszych czasów. Podstawowe założenie powinno dotyczyć unikania - w miarę możliwości - umieszczenia dziecka poza rodziną. Ustanowienie opieki zastępczej należy uznać za sytuację wyjątkową, dopuszczalną tylko po wyczerpaniu i bezskuteczności innych działań (zasada autonomii rodziny, zasada pomocniczości). W tych zasadach wyraża się prymat pomocy rodzinie przed działaniami ingerującymi w sferę władzy rodzicielskiej. Rodzina dysfunkcyjna potrzebuje dostosowanych do problemów i potrzeb form pomocy i wsparcia, aby mogła pokonać problem, który staje się powodem jej niewydolności wychowawczej. Należy podkreślić również ważną rolę wczesnej profilaktyki i wsparcia rodzin zagrożonych patologiami społecznymi. Wnioskowanie o umieszczenie dziecka poza rodziną powinno skutkować również równoległym uruchomieniem działań na rzecz pomocy rodzinie w rozwiązywaniu jej problemów, aby jak najwcześniej stało się możliwe przywrócenie pełni władzy rodzicielskiej (Regulska 2011, 138-139).

Opieka nad rodziną i dzieckiem, jako element polityki społecznej państwa, zmierza do podkreślenia autonomii rodziny i prymatu rodziców w wychowaniu dzieci, prawa dziecka i rodziny do pomocy i wsparcia ze strony instytucji publicznych oraz realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości. Dziecko ma prawo do opieki i wychowania w pieczy zastępczej, ale trzeba mocno podkreślić – w pierwszej kolejności ma prawo do wychowania w swojej naturalnej rodzinie. Tym samym prawo dziecka do opieki i wychowania w pieczy zastępczej ma charakter wtórny w relacji do prawa dziecka do wychowania w rodzinie naturalnej. Piecza zastępcza posiada pomocniczy (subsydiarny) charakter wobec naturalnej i pierwotnej pieczy rodziców biologicznych. W tym kontekście wychowanie dziecka w rodzinie naturalnej jawi się jako istotny warunek realizacji praw i dobra dziecka.

Literatura

- Babiuch, H. 2014. Zakres praw rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami, „Zeszyty Naukowe” Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy. 13 (4).
- Balcerek, M. 1986. *Prawa dziecka*. Warszawa: PWN.
- Bińczycka, J. (red.). 1993. *Prawa dziecka - deklaracje i rzeczywistość. Materiały z Konferencji Rembertów 19-21 czerwca 1992 r.* Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Brejnak, W. 1996. *Dobro dziecka*, W: Pomykało, W. (red.). *Encyklopedia Pedagogiczna*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Kołąkowska-Przełomiec, H., Wójcik, D. 1993. *Idee Konwencji Praw Dziecka a ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*. W: *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość. Materiały z konferencji Rembertów 19-21 czerwca 1992*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Łakoma, S. 2014. *Instytucja rodzin zastępczych w prawie administracyjnym*. Łódź: Head Republic.

- Regulska, A. 2011. *Dzieci pozbawione rodziny – wychowanie w systemie opieki zastępczej*. W: Sakowicz, T., Gąsior, K., Zawadzka B. (red.). *Dziecko w rodzinie – nadzieje i zagrożenia*. Kielce: Świętokrzyskie Centrum Profilaktyki i Edukacji, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego.
- Regulska, A. 2018. *Rodzina i piecza zastępcza nad dzieckiem w perspektywie zasady pomocniczości. Analiza dyskursu retoryki politycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Rodziński, A. 1980. *U podstaw kultury moralnej*. Warszawa: ODiSS.
- Smyczyński, T. 2012. *Czy jest potrzebna Konwencja o prawach dziecka? Geneza i funkcje konwencji*. W: Andrzejewski, M. (red.). *Prawa dziecka. Konteksty prawne i pedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Stojanowska, W. 1999. *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego jako dyrektywa jego stosowania*. W: Smyczyński, T. (red.). *Konwencja o prawach dziecka – analiza i wykładnia*, Poznań: Ars Boni.
- Śliwerski, B. 1992. *Przekraczanie granic wychowania. Od „pedagogiki dziecka” do antypedagogiki*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Walc, W. 1999. Realizacja praw dziecka w pedagogicznej rzeczywistości. *Kwartalnik Pedagogiczny*. 2 (172).

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991, nr 120, poz. 526).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka, (Dz. U. z 2000 r., Nr 6, poz. 69).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 kwietnia 2003 r. K 18/02.